

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ ΚΑΙ Τ' ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ

ΣΤΑΥΡΟΥ ΕΠΑΡΧΟΥ
Αναπληρωτή Καθηγητή της ΑΒΣΘ

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ
ΕΚΦΩΝΗΘΗΚΕ ΤΗΝ 25η ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1985
ΣΤΗΝ ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΕΛΕΤΩΝ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΠΡΟΤΑΣΣΕΤΑΙ ΕΙΣΗΓΗΣΗ
ΤΗΣ ΠΡΥΤΑΝΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
Κας ΜΑΡΙΑΣ ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗ - ΔΕΛΙΒΑΝΗ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1986

ΤΙΜΗΣ ΕΝΕΚΕΝ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

**Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ
ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ
ΚΑΙ Τ' ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ**

ΣΤΑΥΡΟΥ ΞΙΑΡΧΟΥ

Αναπληρωτή Καθηγητή της ΑΒΣΘ

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ
ΕΚΦΩΝΗΘΗΚΕ ΤΗΝ 25η ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1985
ΣΤΗΝ ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΕΛΕΤΩΝ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΠΡΟΤΑΣΣΕΤΑΙ ΕΙΣΗΓΗΣΗ
ΤΗΣ ΠΡΥΤΑΝΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
Κας ΜΑΡΙΑΣ ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗ - ΔΕΛΙΒΑΝΗ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1986

*Πανοσιολογιώτατε, Εκπρόσωπε του Παναγιωτάτου Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης και ιερέα της Σχολής
Κυρίες και Κύριοι Συνάδελφοι
Αγαπητοί φοιτητές και φοιτήτριες*

Γι' ακόμη μια φορά συγκεντρωθήκαμε, σήμερα, στην αίθουσα αυτή, για να προετοιμάσουμε το νου και την ψυχή μας, για την εθνική ανάταση των ημερών, που ακολουθούν.

Όσο κι αν κάποτε η επανάληψη αυτή κινδυνεύει να μας δημιουργήσει την εντύπωση, πως είναι περιττό να ξαναειπωθούν κάθε χρονιά τόσο γνωστά γεγονότα, όλα όσα συνδέονται με τις επετείες της 26 και 28 Οκτωβρίου, μια τέτοια εντύπωση είναι όχι μόνο λανθασμένη, αλλά και επικίνδυνη. Κάτι τέτοιο εύκολα αποδεικνύεται, όταν ο καθένας από μας, αυτές τις μέρες, συνειδητοποιεί πως ατενίζοντας τη γαλανόλευκη έχει μάτια πιο υγρά, από όσο συνήθως, η καρδιά χτυπά δυνατώτερα, καταλαμβάνεται από ένα αίσθημα περηφάνειας, για ο,τι πέρασε, για ο,τι υπάρχει και για ο,τι αναμένεται σ' αυτόν τον τόπο. Όλα αυτά υπάρχουν μέσα σε κάθε Ελληνίδα και σε κάθε Έλληνα, έστω κι όταν η ψυχρή λογική έχει αποφασίσει να τα εξαφανίσει.

Η Γενική Συνέλευση της Ανωτάτης Βιομηχανικής Σχολής Θεσσαλονίκης ανέθεσε στον αναπληρωτή καθηγητή κ. Σταύρο Ζιάρχο να εκφωνήσει τον πανηγυρικό της ημέρας. Το θέμα της ομιλίας του εμφανίζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, γιατί ασχολείται με μια περίοδο της ιστορίας της ελληνικής οικονομίας, για την οποία δεν έχουν αρκετά γραφτεί.

*Το θέμα της ομιλίας του καθηγητή κ. Ζιάρχου είναι το ακόλουθο:
«Η ελληνική οικονομία στη διάρκεια της κατοχής και τ' αποτελέσματά της»
Παρακαλώ τον κ. Ζιάρχο να πάρει το λόγο.*

Πανοσιολογιώτατε ιερέα της Σχολής μας, εκπρόσωπε του Παναγιωτάτου Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, κυρία πρύτανη, κύριοι καθηγητές, μέλη του ΔΕΠ, διοικητικό προσωπικό της Σχολής και φοιτητές.

Το τριήμερο 26 με 28 Οκτωβρίου παίρνει ιδιαίτερη λαμπρότητα στη Θεσσαλονίκη γιατί εδώ η πόλη γιορτάζει τρεις επετείους: Η πρώτη είναι αφιερωμένη στον πολιούχο της πόλης Άγιο Δημήτριο, η δεύτερη στην απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης και ολόκληρης της Μακεδονίας από τον Τουρκικό ζυγό και η τρίτη στην 28η Οκτωβρίου του 1940.

Η 28η Οκτωβρίου είναι επέτειος που φέρνει στη μνήμη τον αγώνα για επιβίωση και άμυνα για τη διατήρηση των όσων με μόχθο και με αίμα είχαν αποκτηθεί μέχρι το 1940.

Εγώ θα προσπαθήσω, στα περιθώρια που μου δίνει η ομιλία αυτή, να σκιαγραφήσω την ελληνική οικονομία στη διάρκεια της κατοχής της χώρας από τις δυνάμεις του Άξονα και να θυμίσω μερικές από τις δραματικές συνθήκες που οδήγησαν στην κατάρρευση και την ολοκληρωτική εξάρθρωση της οικονομίας μας την περίοδο αυτή.

Παρόλες τις δυσκολίες από τις συνέπειες του πρώτου παγκοσμίου πολέμου και της μικρασιατικής καταστροφής που έφερε στη χώρα ενάμιση εκατομμύριο πρόσφυγες και παρά τις συνέπειες της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 1930-31 πάνω στη χώρα μας, μετά το 1932 και μέχρι το 1940 η ελληνική οικονομία άρχισε να συνέρχεται, ο ρυθμός ανάπτυξης επιταχύνθηκε, το εξωτερικό εμπόριο άρχισε να βελτιώνεται, η βιομηχανική και η ναυτιλιακή της δυναμικότητα υπερδιπλασιάστηκαν και στον αγροτικό τομέα εφαρμόστηκε η αγροτική μεταρρύθμιση με την οποία έγινε κατανομή της μεγάλης ιδιοκτησίας στους ακτήμονες καλλιεργητές.

Στην περίοδο αυτή δημιουργήθηκαν όλες εκείνες οι προϋποθέσεις που επιτρέπουν τη μετάβαση της οικονομίας στο στάδιο μια υγιούς καπιταλιστικής διάρθρωσης με συγκροτούμενο τον βιοτεχνικό τομέα και με διείσδυση του κεφαλαίου στις αγροτικές οικονομικές διαδικασίες.

Η ελληνική οικονομία από τη στιγμή που άρχισε ο πόλεμος στην Ευρώπη βρέθηκε σε ένα κλίμα διεθνούς οικονομικής αναστάτωσης. Οι χώρες της είχαν αρχίσει να προσανατολίζονται στην οικονομική τους

οργάνωση για να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες που δημιούργησε ο πόλεμος.

Η κάθε χώρα για λογαριασμό της άρχισε να εφαρμόζει στρατηγική κλειστής οικονομίας και αυτάρκειας. Οι εμπόλεμες χώρες έστρεψαν τους πόρους των οικονομιών τους στην παραγωγή πολεμικών προϊόντων και εξοπλισμών. Οι μεταξύ των χωρών αυτών εμπορικές και άλλες επικοινωνίες διακόπηκαν και επιβλήθηκαν φραγμοί οι οποίοι συνέβαλλαν στην ανάγκη αναδιάρθρωσης των οικονομικών τους μηχανισμών.

Η στροφή στην παραγωγή πολεμικών εξοπλισμών είχε σαν αποτέλεσμα την αναδιανομή των διεθνών οικονομικών σχέσεων, όπως επίσης και των εσωτερικών στην κάθε χώρα εθνικών αγορών.

Οικονομίες οι οποίες στήριζαν, μέχρι τότε, τη λειτουργία τους στο μηχανισμό της αγοράς, αναγκάστηκαν να διευρύνουν το ρόλο του κράτους και να εφαρμόσουν κρατικό παρεμβατισμό στις περισσότερες οικονομικές λειτουργίες για να λύσουν τα οικονομικά τους προβλήματα όπως αυτά διαμορφώθηκαν από τη νέα κατάσταση πραγμάτων.

Η εφαρμογή συναλλαγματικών περιορισμών έφερε αναστάτωση στο διεθνές νομισματικό σύστημα και η ανεύρεση κεφαλαίων στις διεθνείς χρηματαγορές ήταν περιορισμένη. Το διεθνές εμπόριο αποπροσανατολίστηκε από την πριν τον πόλεμο κατάσταση. Το κόστος των διεθνών μεταφορών όλων των κατηγοριών αυξήθηκε υπερβολικά με αποτέλεσμα να αυξηθεί το κόστος παραγωγής και να οδηγήσει τις τιμές των διεθνούς κατανάλωσης προϊόντων σε υψηλά επίπεδα.

Σε αυτό το οικονομικό κλίμα βρέθηκε η ελληνική οικονομία μετά την έναρξη του Ευρωπαϊκού πολέμου. Μια ασθενής οικονομία έντονα εξαρτημένη από το διεθνές εμπόριο που έπρεπε να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες οι οποίες απαιτούσαν στροφή στην εγχώρια παραγωγή και χρησιμοποίηση πόρων για εξοπλισμούς.

Τα χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας μέχρι το 1940-41 μπορούν να συνοψιστούν στα εξής:

- Υπήρχε μεγάλος βαθμός αστικοποίησης κυρίως στην Αθήνα ο οποίος μετά την έναρξη του πολέμου υπερεξογκώθηκε για να απορροφήσει τον πληθυσμό από την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, που ήρθε στην κατοχή της Βουλγαρίας, και ένα μεγάλο τμήμα του ελληνικού πληθυσμού που μετακινήθηκε στις μεγάλες πόλεις για να αποφύγει τις εχθροπραξίες.
- Η παραγωγή της χώρας χαρακτηρίζεται από αγροτικές δραστηριότητες μικρής κλίμακας εκμεταλλεύσεων, οι οποίες απασχολούσαν το 60% του ελληνικού πληθυσμού και παρήγαν το 35% του εθνικού

προϊόντος της χώρας.

- Η βιομηχανία αποτελείτο από ένα μεγάλο αριθμό μικρής κλίμακας παραγωγής, βιοτεχνικού χαρακτήρα επιχειρήσεων και από ένα μικρό αριθμό σχετικά μεγάλων, σύγχρονης τεχνολογίας και μηχανοποιημένης παραγωγής επιχειρήσεων.
- Υπήρχε μεγάλη εξάρτηση της οικονομίας από το εξωτερικό εμπόριο με τις βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες της Ευρώπης, κυρίως τη Γερμανία και τη Μεγάλη Βρετανία.
- Το εμπορικό ισοζύγιο της χώρας ήταν ελλειμματικό, αν και το 1939 και το 1940 είχε παρουσιάσει βελτίωση σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια. Οι εξαγωγές του 1939 όπως και του 1940 κάλυψαν το 75%, περίπου, των εισαγωγών. Ελλειμματικό ήταν επίσης και το ισοζύγιο των πληρωμών.
- Υπήρχε ευρύς σχετικά, κρατικός παρεμβατισμός κυρίως στο χρηματοπιστωτικό τομέα.
- Στον τομέα των μεταφορών η στενότητα των μεταφορικών μέσων άρχισε να γίνεται αισθητή από τις αρχές του 1939.
- Στο νομισματικό τομέα διατηρήθηκε η συναλλαγματική ισοτιμία με το δολλάριο το οποίο συνδεόταν με το χρυσό. Το δε επίπεδο των τιμών ήταν σχετικά σταθερό.

Το γενικό επίπεδο τιμών μεταξύ Δεκεμβρίου του 1938 και Απριλίου του 1941 αυξήθηκε μόνο κατά 29%. Η σχετική αυτή σταθερότητα επικράτησε παρά το κλίμα αβεβαιότητας που δημιουργήθηκε με την έναρξη του Ευρωπαϊκού πολέμου, τη μαζική αύξηση των αναλήψεων από τις τράπεζες και τη χρηματοδότηση των πολεμικών δυνάμεων από την έναρξη του ελληνοϊταλικού πολέμου.

- Ο Δημόσιος Προϋπολογισμός του κράτους για τη χρήση 1938-1939 έκλεισε ισοζυγισμένος παρά τις έκτακτες δαπάνες των πολεμικών υπηρεσιών. Ο προϋπολογισμός της χρήσης 1939-40 λόγω αύξησης των εκτάκτων δαπανών έκλεισε με έλλειμμα, το οποίο όμως ήταν χαμηλότερο από το προβλεπόμενο, κατά 40%, που καλύφθηκε από πλεονάσματα προηγούμενων ετών.

Η εκτέλεση του προϋπολογισμού του 1940-1941 στον οποίο είχε προβλεφθεί έλλειμμα 660 εκατ. δραχμές εξελισσόταν ομαλά μέχρι την κήρυξη του ελληνοϊταλικού πολέμου.

Η σχετική νομισματική και δημοσιονομική σταθερότητα επιτεύχθηκε από τη λήψη αυστηρών μέτρων κυρίως στη διάθεση των πιστώσεων.

Η ελληνική οικονομία άρχισε από τα πράγματα να προσαρμόζεται στη στρατηγική του προστατευτισμού και της αυτάρκειας με συγκεκριμένα μέτρα και στον τομέα του διεθνούς εμπορίου. Μεταξύ των μέτρων αυτών ήταν: α) η δημιουργία οργανισμών των οποίων ο αντικειμενικός σκοπός ήταν η εξαγορά, απ' ευθείας, από τους παραγωγούς, των προϊόντων μετάλλου, όπως και των γεωργικών, κτηνοτροφικών, δασικών και βιομηχανικών προϊόντων τα οποία διοχέτευαν αποκλειστικά στην εσωτερική αγορά, β) η δημιουργία περιφερειακών οργανισμών των οποίων σκοπός ήταν η υποχρεωτική αγορά των προϊόντων από τους τοπικούς συνεταιρισμούς, γ) η ίδρυση ένωσης ελλήνων εξαγωγέων με σκοπό την ελεγχόμενη εξαγωγή των ελληνικών προϊόντων, και δ) η, μετά την κήρυξη του ελληνοϊταλικού πολέμου, ίδρυση γραφείου εφοδιασμού με σκοπό την εισαγωγή εμπορευμάτων από το εξωτερικό.

Οι αρχές του Άξονα μετά την κατάληψη της χώρας τον Απρίλιο του 1941 ακολούθησαν την πολιτική των επιτάξεων, των αναγκαστικών αγορών και των αποκάλυπτων λεηλασιών που βάρθρωσαν την ήδη ασθενή ελληνική οικονομία. «Η Γερμανική κατοχή ήταν σκληρή και καταπιεστική» αφού συνδεόταν με τη ναζιστική ιδεολογία.

Η επιτακτικότητα των υλικών αναγκών του κατακτητή για τη συνέχιση του πολέμου και η ανάγκη εφοδιασμού της εκστρατείας του στη Βόρεια Αφρική, έκαναν πράξη τη ναζιστική ιδεολογία στην κατεχόμενη Ελλάδα.

Από την πρώτη στιγμή έλαβαν ως λεία πολέμου και προχώρησαν στην κατάσχεση όλης της περιουσίας του ελληνικού δημοσίου που προοριζόταν για τον ελληνικό στρατό, δέσμευσαν και επίταξαν όλα τα γεωργικά και τα βιομηχανικά προϊόντα και τις πρώτες ύλες των ιδιωτών και των οργανισμών. Μεταξύ αυτών ήταν και τα αποθέματα τροφίμων, ενδυμάτων και φαρμακευτικού υλικού που προοριζόνταν για τις ανάγκες του άμαχου πληθυσμού. Η επίταξη των αποθεμάτων αυτών μπορεί να θεωρηθεί ως ο σπουδαιότερος παράγοντας της πείνας που ακολούθησε το χειμώνα του 1941-42.

Οι δυνάμεις του Άξονα χρησιμοποίησαν για την κατασκευή έργων, τις υπηρεσίες ανθρώπων και εξοπλισμών με ελεύθερες συμβάσεις παραχωρώντας την υποχρέωση στην ελληνική κυβέρνηση να καταβάλλει τις αμοιβές τους. Εφαρμόστηκαν επιτάξεις σε πρόσωπα, ζώα και πράγματα χωρίς καταβολή χρηματικής αποζημίωσης. Στις δε περιπτώσεις που καταβαλόταν αμοιβή, πληρωνόταν από την ελληνική κυβέρνηση. Απέσπασαν περιουσιακά στοιχεία και παραγωγικό εξοπλισμό από τις χρήσεις του, χρησιμοποιώντας τα σε χρήσεις της επιλογής τους, παραπέμποντας τους δι-

καιούχους αντιπαροχής στο ελληνικό δημόσιο.

Τέλος επίταξαν όλα τα μέσα συγκοινωνίας και τα καύσιμα.

Πέρα απ' όλα αυτά, ζήτησαν και έλαβαν από την ελληνική κυβέρνηση μετρητά δικαιολογώντας τα ως δαπάνες κατοχής.

Η επίταξη των συγκοινωνιακών μέσων είχε σοβαρές επιπτώσεις στην οικονομία, κυρίως, των πόλεων γιατί τις απέκλεισε από τις αγροτικές περιοχές που ήταν οι πηγές ανεφοδιασμού με πρώτες ύλες, τρόφιμα και καύσιμα.

Η εφαρμογή του ναυτικού εξοπλισμού από τους συμμάχους εμπόδιζε τη μεταφορά σιτηρών και άλλων προϊόντων από το εξωτερικό επιδεινώνοντας έτσι την κατάσταση της ανεπάρκειας.

Αποτέλεσμα όλων αυτών των αποκλεισμών ήταν η δημιουργία περιορισμένων αγορών στις οποίες μεγαλούργησαν οι μαυραγορίτες. Ο ελληνικός πληθυσμός αντιμετώπιζε στην αγορά την ασφυκτική στενότητα τροφίμων και βιομηχανικών προϊόντων από τα οποία ελάχιστα εξακολούθησαν να παράγονται.

Ο καθηγητής Αθανάσιος Σμπαρούνης, τότε Γενικός Διευθυντής του Υπουργείου Οικονομικών, συνέταξε εμπιστευτική έκθεση την οποία υπέβαλλε απ' ευθείας στον πληρεξούσιο του Ράιχ στην Αθήνα, αφού η ελληνική κυβέρνηση αρνήθηκε να υπογράψει. Στην έκθεση αυτή, επικαλούμενος τις αρχές του Διεθνούς δικαίου, υποστήριξε ότι οι απαιτήσεις των κατακτητών ήταν υπερβολικές και παρέβαιναν όχι μόνο τις ανθρωπιστικές αντιλήψεις της εποχής, αλλά επίσης και τις αρχές του Διεθνούς δικαίου. Στην έκθεση είχε υπολογιστεί ότι το κατά κεφαλή βάρος των κατοχικών δαπανών στην Ελλάδα ήταν πέντε φορές υψηλότερο από αυτό που επιβλήθηκε στην κατεχόμενη Γαλλία. Στην ίδια έκθεση, μεταξύ των άλλων, οι απαιτήσεις των κατακτητών θεωρήθηκαν ως κύρια πηγή του υπερπληθωρισμού της χώρας.

Με την κατάληψη της χώρας οι τρεις δυνάμεις του Άξονα, Γερμανία, Ιταλία και Βουλγαρία, κυκλοφόρησαν κάθε μια το δικό της χαρτονόμισμα πέρα από τα χαρτονομίσματα της τραπέζης Ελλάδος. Η έκδοση των χαρτονομισμάτων αυτών έγινε ανεξάρτητα από τις δυνατότητες της οικονομίας να προσφέρει αγαθά, με αποτέλεσμα την οικονομική αναστάτωση και τη ραγδαία αύξηση των τιμών.

Την 1 Αυγούστου του 1941 αποφασίστηκε να χρησιμοποιηθεί ως μοναδικό νόμισμα η ελληνική δραχμή και αυτό επειδή ο πληθωρισμός άρχισε να γίνεται πρόβλημα και για τις ίδιες τις δυνάμεις του Άξονα. Το μέτρο όμως αυτό δεν βελτίωσε την εξέλιξη των τιμών, αφού οι δυνάμεις κατοχής αντλούσαν όλο και μεγαλύτερα ποσά δραχμών με τη μορφή πιστώσεων ή

αποζημιώσεων.

Οι εξωτερικές συναλλαγές που έκαναν οι κατακτητές έδιναν το ολοκληρωτικό κτύπημα στην ελληνική οικονομία. Οι εξαγωγές περιορίστηκαν αποκλειστικά στις χώρες του Άξονα. Ο δε διακανονισμός τους γινόταν μέσω των ελληνογερμανικών κλήρινγκ με προϊόντα που προορίζονταν κυρίως για τις ανάγκες των δυνάμεων κατοχής και σπάνια για την ικανοποίηση των αναγκών του ελληνικού πληθυσμού.

Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι την ημέρα της απελευθέρωσης το ελληνογερμανικό κλήρινγκ εμφάνιζε παθητικό για τη χώρα μας 264 εκ. γερμανικών μάρκων. Μετά την απελευθέρωση το παθητικό αυτό μεταβλήθηκε από ειδική επιτροπή εκκαθάρισης των λογαριασμών κλήρινγκ, σε ενεργητικό 930 εκ. γερμανικών μάρκων. Η απόκλιση αυτή των αποτελεσμάτων αποδόθηκε: α) στις αυθαίρετες διατιμήσεις εμπορευμάτων που μετέβαλαν τις σχετικές τιμές σε βάρος των ελληνικών προϊόντων, β) στην τροφοδοσία, με επιταγμένα προϊόντα, των στρατευμάτων του Άξονα στο εξωτερικό, χωρίς την καταχώρισή τους στους λογαριασμούς κλήρινγκ και γ) στη διόγκωση της αξίας χρυσών νομισμάτων που διοχέτευσαν στη χώρα οι Γερμανοί στο τέλος του 1943.

Η ασυγκράτητη άνοδος των τιμών είχε επομένως δύο πηγές, την έλλειψη αγαθών και την αύξηση της κυκλοφορίας του χρήματος. Για να μετριάσουν την εξέλιξη αυτή των τιμών οι Γερμανοί άρχισαν να διοχετεύουν στην αγορά χρυσές λίρες Αγγλίας και εικοσόφραγκα. Το μέτρο αυτό αντί να συγκρατήσει τις τιμές ενίσχυσε την αυξητική τους τάση επειδή ο χρυσός έγινε στοιχείο επένδυσης και αποθησαυρισμού.

Για να αντιληφθούμε τη διάσταση του πληθωρισμού, θα παραθέσω μερικά ενδεικτικά στοιχεία.

Με βάση τη μονάδα για τον Απρίλιο του 1941 ο δείκτης της κυκλοφορίας νομισμάτων ανέβηκε στο 135,5 το Δεκέμβριο του 1943 και σε 8.276.000 τον Οκτώβριο του 1944. Η χρυσή λίρα από μονάδα για τον Απρίλιο του 1941 έφθασε στο 1.634.000.000 τον Οκτώβριο του 1944 και ο τιμαριθμός του κόστους ζωής από μονάδα τον Απρίλιο του 1941 έφθασε τα 2.306.000.000 τον Οκτώβριο του 1944.

«Ανάλογη ήταν και η εξέλιξη του δημοσιονομικού ελλείμματος, το οποίο στην τελευταία κατοχική δημοσιονομική χρήση έφθασε τα 10 τρισεκατομμύρια δραχμές». Τα έσοδα της τελευταίας κατοχικής χρήσης σε σταθερές τιμές έφθασαν μόνο στο 3% των εσόδων της τελευταίας προπολεμικής χρήσης. Αξίζει να σημειωθεί ότι από τις κρατικές δαπάνες το ένα τρίτο περίπου χρησιμοποιείτο για να καλύψει τις δαπάνες των στρατευμάτων κατοχής.

Μέσα σε αυτό το οικονομικό πλαίσιο ήταν αναγκασμένοι να ζήσουν και να λειτουργήσουν οι εργοδότες, οι μικροεπιχειρηματίες και οι λοιποί οικονομικοί φορείς του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα. Το πλαίσιο αυτό αντιμετώπισαν και τα διάφορα κοινωνικά στρώματα της χώρας. «Οι μισθωτοί υπέφεραν περισσότερο από όλους και συχνά αναγκάζονταν να ανταλλάξουν τα υπάρχοντά τους με τρόφιμα για τις οικογένειές τους». Το ημερομίσθιο σε πραγματικούς όρους ήταν έξι φορές μικρότερο από το αντίστοιχο προπολεμικό. Οι παραγωγοί και κυρίως οι επιχειρηματίες δέχθηκαν ισχυρές αρνητικές οικονομικές επιπτώσεις, επειδή αντάλασαν τα προϊόντα τους με χρήμα, το οποίο έχανε αμέσως την αξία του, αν δεν μπορούσαν να το διαθέσουν. Το ίδιο πρόβλημα αντιμετώπιζαν και οι μισθωτοί υπάλληλοι και οι εργάτες των μεγάλων βιομηχανικών επιχειρήσεων. Οι μηχανισμοί μέσα από τους οποίους επιβλήθηκαν τα βάρη στις διάφορες κοινωνικές και οικονομικές ομάδες ήταν ο πληθωρισμός, η μαύρη αγορά και η σωματική και ψυχολογική βία.

Στο άλλο άκρο οι μαυραγορίτες σε συνεργασία με τις αρχές κατοχής συγκέντρωσαν τεράστιες περιουσίες και απέκτησαν δύναμη που παρέμεινε αισθητή και στη μεταπολεμική περίοδο. Στην περίοδο της κατοχής έγιναν μεγάλες μετατάξεις πλούτου.

Οι Γερμανοί στην προσπάθειά τους να επιτάξουν προϊόντα και άλλα χρήσιμα περιουσιακά στοιχεία και να ανακαλύψουν τα κρυμμένα αντιμετώπισαν την ατομική και την ομαδική αντίσταση. Την αντίσταση αυτή προσπάθησαν να παρακάμψουν συνεργαζόμενοι με άτομα που δελέαζαν, με οικονομικά και άλλα κίνητρα.

Για να ικανοποιήσουν τις πολεμικές τους ανάγκες οι Γερμανοί επέταξαν από το βιομηχανικό τομέα τις επιχειρήσεις εκείνες που μπορούσαν να προσαρμόσουν σε παραγωγή προϊόντων που θα ικανοποιούσαν το σκοπό αυτό. Έτσι επέβαλαν αυστηρό έλεγχο στα μηχανουργεία, τα ορυχεία και τις εγκαταστάσεις που παρήγαν χημικές ύλες.

Ο ολοκληρωτικός έλεγχος κυρίως στις μικρές και διάσπαρτες επιχειρήσεις δεν ήταν εφικτός. Έτσι οι επιχειρήσεις που παρήγαν τρόφιμα, υφάσματα, καπνό, σαπούνι και άλλα καταναλωτικά προϊόντα λειτουργούσαν αυτόνομα.

Μέρος της παραγωγής που λειτουργούσε με αυτό τον τρόπο τροφοδοτούσε τη μαύρη αγορά η οποία ήταν η μόνη επικερδής αγορά αγαθών.

Ο μηχανισμός της μαύρης αγοράς εύρισκε το συνδεδετικό κρίκο μεταξύ των μικροπαραγωγών και των μικροκαταναλωτών με τους μεσάζοντες μαυραγορίτες. Έτσι η έλλειψη των βασικών καταναλωτικών αγαθών ήταν αναπόφευκτη. Η παραγωγή σημείωσε κατακόρυφη κάμψη και η μεταφορά αντιμετώπιζε τεράστιες δυσκολίες. Ιδιαίτερα επηρεάστηκε η προσφορά

σιτηρών, αφού οι πλουσιότερες σιτοπαραγωγικές περιοχές της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης ήταν κάτω από τη Βουλγαρική κατοχή. Το ελαιόλαδο επίσης ήταν από τα πρώτα προϊόντα που κατασχέθηκαν.

«Σε αυτή την ατμόσφαιρα στερήσεων, ανεπάρκειας και κατάρρευσης» των οικονομικών μηχανισμών η μαύρη αγορά ήταν το ένα από τα δύο συστήματα διανομής των αγαθών. Το άλλο σύστημα διανομής ήταν το σύστημα διανομής με δελτίο το οποίο καθιερώθηκε με τη σύμφωνη γνώμη των αρχών της κατοχής και της ελληνικής κυβέρνησης. Το σύστημα όμως αυτό δεν ήταν ικανό να εφοδιάσει τον πληθυσμό ούτε με τα ελάχιστα για τη συντήρησή του. Εκτός από το επίσημο αυτό δελτίο υπήρχε και ο εφοδιασμός των πόλεων από το Διεθνή Ερυθρό Σταυρό. Στην Αθήνα και στον Πειραιά λειτουργούσε οργανωμένο σύστημα διανομής τροφίμων από αποθήκες και παντοπωλεία.

Τα δύο συστήματα διανομής ήταν από τη φύση τους ανταγωνιστικά μεταξύ τους, αφού κάθε καταναλωτικό αγαθό που παρήχεται με δελτίο στερούσε τη μαύρη αγορά από το κέρδος πώλησής του. Για το λόγο αυτό οι παράγοντες της μαύρης αγοράς προσπαθούσαν να υπονομεύσουν τη λειτουργία της διανομής με δελτίο.

Μια μεγάλη προσφορά των αντιστασιακών αγώνων του ελληνικού λαού είχε σχέση με τη διανομή των προϊόντων στους χώρους εργασίας που αποτέλεσε το αντικείμενο πολλών απεργιών και κινητοποιήσεων.

Παρόλες τις συνθήκες ανεπάρκειας, έντασης, πείνας και εξαθλίωσης η λειτουργία της τροφοδοσίας της χώρας θεωρείται άθλος της αντιστασης που έδειξε το υψηλό φρόνημα και την κοινωνική συνείδηση του ελληνικού λαού.

Η κατάσταση της ελληνικής οικονομίας μετά την περίοδο κατοχής περιγράφεται συνοπτικά σε μια έκθεση της OUNRRA στην οποία μεταξύ άλλων αναφέρονται τα εξής:

«Το τέλος του πολέμου βρήκε την Ελλάδα με σοβαρά μειωμένη την παραγωγική της ικανότητα στον γεωργικό και τον μεταποιητικό τομέα, με το μεταφορικό της σύστημα καταστραμένο, με τα δημόσια οικονομικά και το πιστωτικό σύστημα σε χαώδη κατάσταση, με την υγεία του λαού σοβαρά υπονομευμένη από τον υποσιτισμό και τις αρρώστιες και με τις πηγές του εξωτερικού συναλλάγματος τελείως ανεπαρκείς για την αγορά ακόμα και των στοιχειωδών αγαθών για την ανακούφισή της.....

Περισσότερο από μισό εκατομμύριο Έλληνες χάθηκαν στην τετραετία 1940-1944 από τις πολεμικές επιχειρήσεις, τις εκτελέσεις, τους φόνους, την πείνα και τις αρρώστιες. Οι απώλειες και η κάμψη των γεννήσεων είχαν ως αποτέλεσμα τη μείωση του πληθυσμού της χώρας από 7.300.000 το

1941 σε 7.150.000 άτομα το 1946. Με φυσιολογική γεννητικότητα και θνησιμότητα ο πληθυσμός θα έπρεπε να είναι 7.800.000 άτομα.

Το 1942 είχαν σημειωθεί 3.000.000 περίπου περιστατικά ελονοσίας και στο τέλος του πολέμου το ποσοστό φυματίωσης κυμαινόταν από 1,5% (στις αγροτικές περιοχές) μέχρι 3% στις πόλεις.

Πολλά χωριά και κωμοπόλεις είχαν και οι περισσότεροι από 1.000.000 Έλληνες έμειναν άστεγοι. Το 1/3 από το σύνολο των χωριών που υπήρχαν στη χώρα και σχεδόν το 23% των κτιρίων κάθε είδους καταστράφηκαν....

Τεράστιες ήταν οι απώλειες σε παραγωγικά μέσα και εντυπωσιακή ήταν η κάμψη της παραγωγής. Το σύνολο των 1.300 ελκυστήρων που είχε η γεωργία το 1940 καταστράφηκε ή ακινητοποιήθηκε ενώ σε 45% έφθασαν οι απώλειες των κτηνών έλξης και σε 40% η απώλεια του συνολικού ζωικού κεφαλαίου.

Η απελευθέρωση βρήκε την ελληνική βιομηχανία σε πλήρη αδράνεια και σχεδόν καταστραμένο τον μηχανικό εξοπλισμό...

Το δυναμικό της χώρας στον τομέα των μεταφορών ήταν περίπου ανύπαρκτο. Στην ελληνική ναυτιλία... το 72% της ολικής χωρητικότητας χάθηκε.

Τεράστιες ήταν οι ζημιές στο μεταφορικό δίκτυο της ξηράς. Στην γραμμή Αθηνών-Θεσσαλονίκης είχε καταστραφεί περισσότερο από το 80% του συνολικού σιδηροδρομικού δικτύου και στο δίκτυο Πελοποννήσου οι απώλειες ήταν μεγαλύτερες. Οι Γερμανοί στην αποχώρησή τους κατέστρεψαν συστηματικά σιδηροδρομικούς σταθμούς, γέφυρες και σήραγγες.

Επίσης ολοκληρωτική ήταν η καταστροφή στο σύστημα οδικών μεταφορών... όπου είχαν μείνει ελάχιστα οχήματα και αυτά ακατάλληλα για τις συγκοινωνιακές ανάγκες».

Από επίσημες εκτιμήσεις το συνολικό κόστος των καταστροφών για την περίοδο 1940-1944 υπολογίσθηκε σε τιμές 1938 στα 14 δισεκατομμύρια δολάρια. Ενώ παραμένει άγνωστη η μακροπρόθεσμη επίδραση στην οικονομία της χώρας.

«Εξίσου σημαντικές με τις υλικές απώλειες ήταν και οι ηθικές συνέπειες της πικρής κατοχής πάνω στη δομή και την οργάνωση της ελληνικής κοινωνίας. Αυτό έκανε πολυπλοκότερο το πρόβλημα της αποκατάστασης της χώρας γιατί παράλληλα με την ανασυγκρότηση ήταν απαραίτητη και η ηθική ανόρθωση της ελληνικής κοινωνίας».

Βιβλιογραφία

- Αλεξάντερ, Αλιβιζάτος, Βεργόπουλος, Γουντχάουζ, Θωμαδάκης, Ιατρίδης και άλλοι.: Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950, Ιστορική βιβλιοθήκη, Θεμέλιο. Αθήνα 1984.
- Κωστόπουλος Σταύρος, πρόεδρος του συνδέσμου ελλήνων βιομηχάνων και βιοτεχνών, Αγόρευση κατά τη γενική συνέλευση της 25 Φεβρουαρίου 1945.
- Σμπαρούνης Αθανάσιος: Δημόσια Οικονομική, Αθήνα 1955.
- Σμπαρούνης Αθανάσιος: Αι δαπάναι Κατοχής της Ελλάδος, Αθήναι 1941.
- Σμπαρούνης Αθανάσιος: Η οικονομική Ελλάς του 1923-1940.
- Τα πρώτα πενήντα χρόνια της Τραπεζής Ελλάδος, Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήναι, 1978.
- Τσουδερός, Ε., πρωθυπουργός της Ελλάδος, Λόγος της 20 Φεβρουαρίου 1944, τριετής κυβερνητική εργασία, Κάιρο.

